

Aischylos

ORESTEIA

Aischylov odkaz sa týči v gréckych dejinách a je oslavovaný ako otec attickej tragédie. Jeho techniky transformovali umeleckú formu a predstavili druhého herca, ktorý umožnil dialóg a konflikt, čo zvýšilo vývoj postavy. Napriek tomu, že zložil okolo deväťdesiatich hier, iba sedem prežilo skúšku časom, pričom jeho trilógia Oresteia bola vrcholom jeho tvorby. Aischylos bol zaniatený mýtmi a tradíciami svojho rodiska a vložil ich do svojho diela, čo dodalo hĺbku už intelektuálne vznešenej attickej tragédii. Počas jeho života sa Grécko zmietalo v početných vojnách, ktorých sa aj osobne zúčastnil. Tento svetový dramatik, prvý svojho druhu, riešil prostredníctvom svojej tvorby rôzne etické a náboženské problémy.¹

Oresteia sa skladá z troch po sebe idúcich tragédií vo veršoch, ktoré hladko prelínajú lyrickú poéziu. Hra obsahuje mnoho scénických poznámok. Dej hry sa odohráva na viacerých miestach: Prvý akt nás zavedie do Argu v mýtických časoch, kde sa ocitneme pred Agamemnonovým palácom. Druhé dejstvo nás privedie na Agamemnonovu mohylu, tretie dejstvo nás preniesie do Apolónovho chrámu v Delfách a aténsky hrad pred Athénin chrám.

Všetky tri diely trilógie majú tradičnú štruktúru pozostávajúcu z prológu, paródie, epizódy, stasimonu a záverečného exodusu. Básnik nás v parodách preniesie o desať rokov späť v čase, ktorý spolu s prvým stasimom vytvára najdlhšiu zborovú pasáž v celej hre. Ako stasim postupuje, je kratší ako predchádzajúci. Básnikovo obratné rozprávanie rýchlo pokračuje v hlavnej zápletke a presvedča nás, aby sme prijali chronologický sled udalostí, ktoré sa odohrávajú v priebehu jedného dňa.²

Hlavná téma trilógie sa sústreďuje na spravodlivosť a jej vývoj od individuálnej pomsty až po snahu o dokonalé rozuzlenie. V treťom pokračovaní sa zameranie presúva od Oresta do spoločnosti ako celku. Otázka spravodlivosti tu zohráva ústredný bod celej trilógie. Prostredníctvom zobrazenia jednotlivých vražd sa rodová priepasť ukazuje ako kritický bod sporu, pričom mužská racionalita a ženská emocionalita sú v ostrom kontraste.³

¹ AISCHYLOS. Oresteia. V Praze: Fr. Borový, 1944, str. 10–11.

² THOMSON, George Derwent. Aischylos a Athény : o pôvodu umění ve starověkém Řecku. Praha: Rovnost, 1952, str. 261-262.

³ EUBEN, J. Peter. Justice and the Oresteia. *The American Political Science Review* [online]. 1982, roč. 76, č. 1, s. 24.

Tretie dejstvo odhaľuje ústredný konflikt hry: Lític proti Apollonovi. Lítice, ktoré zastupujú záujmy Moir - ktoré predchádzajú dokonca aj samotného Dia - bojujú s Apollonom, ktorého svedectvo je schválené práve Zeusom. Napätie eskaluje, keď sa stretnú starí a noví bohovia, pričom Lítice žiadajú spravodlivosť za matkovraždu a trest pre Oresta. Apollon však zasiahne, aby vyriešil konflikt, prihovára sa v mene Oresta a splní svoj sľub ochrany.

APOLLON: *„Tak zvaná matka dítě neplodí,
jen pěstí símě čerstvě zaseté.
Plodí jen otec; ona schovává
mu plod jak přítelkyně příteli
a vrací jej, když bůh ho nezmaří.“⁴*

Napriek získaniu slobody sú náklady na Orestovo oslobodenie vysoké. Posolstvo trilógie v starovekom Grécku sa v dnešnej dobe môže interpretovať ako protiženské. Nestrannosť poroty v záverečnom dejstve vychádza z predpokladu, že matka dieťaťa je len schránkou, ktorú otec využíva výlučne na plodenie. Otcov život sa preto považuje za cennejší ako matkin a jeho pomsta za Agamemnona, vyvoláva dôležité otázky o skutočnej povahe spravodlivosti.⁵

Prvoradým cieľom súdu nebolo udržiavať rodovú zaujatosť. Aischylos využil tento súd na objasnenie filozofie autority a úlohy Areopagu v právnom systéme svojej doby. Počas celého procesu súd zachovával triezvosť a rovnováhu, pričom uznával, že správne riadenie nespočíva len v legislatíve, ale aj v hlboko zakorenenom zmysle pre spravodlivosť.

Aischylos veril, že jednotlivci hľadajú pozemský blahobyť prostredníctvom spojenia s vyššou mocou a nádejou na spravodlivosť v posmrtnom živote.⁶ V jeho dobe boli zločiny pripisované dedičnému hriechu a predkovia brali na seba bremeno zodpovednosti. V Aischylových dielach prevládol koncept krvného kruhu, kde sa prelínal osud každého člena rodiny.⁷

Dedičný hriech je dominantnou témou v Oresteii, ktorá zahŕňa niekoľko generácií. Tragická sekvencia sa začína, keď Atreus spácha ohavný zločin proti Thyestesovej rodine. Tento priestupok spustí reťaz represálií, počnúc Thyestovým synom Aigisthosom, ktorý sa

⁴ AISCHYLOS. Oresteia. V Praze b: Fr. Borový, 1944, str. 227

⁵ BROCKETT, Oscar Gross. Dějiny divadla. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 1999, s. 64.

⁶ AISCHYLOS. Oresteia. V Praze b: Fr. Borový, 1944, str. 12–13.

⁷ AISCHYLOS. Oresteia. V Praze b: Fr. Borový, 1944, str. 15.

pomstí tým, že zvedie Agamemnonovu manželku. Tá zabije Atreusovho syna Agamemnona a Orestes, Agamemnonov syn, sa pomstí zabitím Aigisthosa aj Klytimestry. Dedičná povaha tejto viny je evidentná, keďže cyklus neprávosti pokračuje cez tri generácie.

Jadrom príbehu je Helenin priestupok, pričom jej činy sú katalyzátorom udalostí, ktoré sa odohrali. Rozsah strát na životoch, ktoré vyplynuli z jej chyby, je nepopierateľný. Nemožno sa však ubrániť otázke, či by sa osudy hrdinov príbehu uberali iným smerom, keby nechybovala. Skôr sa začala vynárať skutočná zápleтка s ostrými nezhodami medzi Atreom a Thyestom. Aj keď Helenine činy zohrali významnú úlohu v tragédii, ktorá sa odohrala, nemožno ich pripísať len k nej.⁸

To sa však nedá povedať o jej sestre. Klytimestra môže byť videná ako ústredná postava v tragédií. Klytimestra slúži ako spojovacia niť medzi tromi príbehmi a preberá úlohu hlavnej postavy. Počas hier jej postava prejavuje množstvo emócií, od viny až po zlomyseľnosť. Ako je vidieť v *Agamemnonovi*, je zodpovedná za vraždu svojho vlastného manžela. V druhej časti ju jej syn trestá za jej prečiny proti ľudskosti, v tretej a poslednej časti jej tiež borcuje ospalé Lítice, aby ju pomstili a jej syna zahubili.

S vôľou, odvahou, inteligenciou, prefikanosťou a pomstychtivosťou, ktorá sa zvyčajne pripisuje mužom, Klytimestra vzdoruje prekážkam a celé roky nesie váhu viny bez toho, aby podľahla. Často je jej charakter porovnávaný so Shakespearovou lady Macbeth. Tá však na rozdiel od Klytimestry je oveľa ženskejšia, zblázni sa prepadne do pocitu viny a nezvládne nátlak okolia, ktorý je na ňu vyvíjaný.⁹ Klytimestra zostáva odolná voči všetkým očakávaniam. Neberie ohľad na morálne zákony a je odhodlaná urobiť čokoľvek, aby dosiahla svoju konečnú túžbu. Keď potom okamžik vyžaduje činu jedná:

KLYTAIMESTRA: „*Oh, není potupná, není ta smrt,
jež tohoto postihla z pravice mé,
a bez práva nebyl ten úklad můj ;
a on, když přivodil na náš dům strast,
si nevedl zrádně.*“¹⁰

Nechala sa ovplyvniť morálnymi kódexmi a bola rozhodná v snahe o osobný zisk. Jej láska sa za desaťročie zmenila na nenávisť. Páchatel smrti jej dieťaťa teraz musí zahynúť jej vlastnými rukami. Hoci bol jej čin ohavný, motív vraždy za ním je pochopiteľný.

⁸ AISCHYLOS. Oresteia. V Praze b: Fr. Borový, 1944, str. 24.

⁹ AISCHYLOS. Oresteia. V Praze b: Fr. Borový, 1944, str. 32.

¹⁰ AISCHYLOS. Oresteia. V Praze b: Fr. Borový, 1944, str. 156-157.

Klytimestra videla vraždu ako životne dôležitý krok k oslobodeniu svojej rodiny od dedičného hriechu. Jej spoločenské postavenie zostáva nedotknuté.¹¹

Hoci Agamemnonove činy pri obetovaní svojej dcéry boli opovrhnutia hodné, stojí za to preskúmať jeho postavu z inej perspektívy. Ako hrdinská postava zostáva Agamemnon v centre pozornosti a vyvoláva medzi čitateľmi zvedavosť len na obmedzený čas. Ľud jeho národa si ho ctí, o čom svedčí želanie strážne privítať ho späť s otvorenou náručou: „*Kéž jenom mohu stisknout pánovi tu drahou ruku, až se navrátí!*“¹²

Agamemnonove spôsoby sú vznešené, ctí si bohov nadovšetko, nechváli sa svojimi víťazstvami, odmieta chválu, pozná nedostatky ľudí. Keby nebol zaťažený dedičnými hriechmi, nepostihla by pohroma nevinného človeka? Obetovanie Ifigénie bolo na jednej strane hriechom, no môžeme vidieť, že tento hriech nebol spôsobený ctižiadostivosťou, ktorá ho viedla k víťazstvu vo vojne. Kráľ totiž svoju dcéru obetoval z krvácajúcim srdcom, len aby sa vyhol smrti ďalších ľudí a hnevu bohyně Artemis. Klytimestra mala plné právo byť na neho nahnevaná, no v tomto prípade jednou obetou zachránil niekoľko životov.

Jadro tragédie spočíva v Orestových slovách, ktoré vyslovil už v strede hry: „*Hle, hned se utká právo s právem, s mocí moc.*“¹³ Prvoradými témami sú morálka a spravodlivosť. Čo definuje spravodlivosť? Je to oko za oko? Aischylos čelí týmto ťažkým otázkam zoči-voči a nikdy sa nevyhýba realite. George Thomson píše, že demokracia je pre Aischyla stelesnením spravodlivosti, čo je zrejmé z jeho zobrazenia Oresteia. Orestes nie je odsúdený z vraždy matky, pretože spoločenská výhodnosť má prednosť pred odplatou. Trilógia vyvrcholí vytvorením spravodlivej spoločenskej dohody založenej na demokratických princípoch, čo znamená jej konečný úspech.¹⁴

¹¹ THOMSON, George Derwent. Aischylos a Athény : o pôvodu umění ve starověkém Řecku. Praha: Rovnost, 1952, str. 273.

¹² AISCHYLOS. Oresteia. V Praze b: Fr. Borový, 1944, str. 76.

¹³ AISCHYLOS. Oresteia. V Praze b: Fr. Borový, 1944, str. 197.

¹⁴ THOMSON, George Derwent. Aischylos a Athény : o pôvodu umění ve starověkém Řecku. Praha: Rovnost, 1952, str. 301.

ZOZNAM POUŽITAJ LITERATÚRY

Primárne zdroje

AISCHYLOS. Oresteia. V Praze b: Fr. Borový, 1944.

Sekundárne zdroje

BROCKETT, Oscar Gross. Dějiny divadla. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 80-7106-364-9

EUBEN, J. Peter. Justice and the Oresteia. *The American Political Science Review* [online]. 1982, roč. 76, č. 1. ISSN 00030554, 15375943. Dostupné z: doi:10.2307/1960439

THOMSON, George Derwent. Aischylos a Athény : o původu umění ve starověkém Řecku. Praha: Rovnost, 1952.